Prakseologia nr 166/2024
https://doi.org/10.7206/prak.0079-4872_2015_160_72

O działaniu na styku sfer duchowej, społecznej i politycznej

– recenzja książki Jeana Ousseta »Działanie« (Kraków, 2021)

Artykuł recenzyjny dotyczy książki: J. Ousset, *Działanie*, tłum. M. Beściak, Kraków: Andegavenum, 2021, stron 368 (w oryginale: *L'Action*). Zawiera krytyczne omówienie koncepcji działania proponowanej przez francuskiego autora, czyli koncepcji działania na styku sfer duchowej, społecznej i politycznej, realizowanego przez sieć małych nieformalnych grup.

Słowa kluczowe: działanie, prakseologia, Jean Ousset, struktura sieciowa, elita, katolicka doktryna społeczna, Pius XI;

Praca *Działanie* na tle filozofii społecznej Jeana Ousseta

Książka Jeana Ousseta *Działanie* (oryginalny tytuł: *L'Action*) to jedno z bardziej systematycznych opracowań dotyczących problematyki działania powstałych w XX wieku. Ten praktyczny przewodnik można porównać z bardziej rozbudowanymi ujęciami zagadnienia działania, jakie znajdziemy m.in. w traktatach Maurice Blondela[1] i Ludwiga von Misesa[2]. Praca Ouseeta bardziej jednak od tych ostatnich koncentruje się na zagadnieniach prakseologicznych, stanowiąc

[1] M. Blondel, *L'action. Essai d'une critique de la vie et d'une science de la pratique*, Paris: F. Alcan, 1893. Przekład tej książki, opracowany przez P. Raka, jest drukowany przez Wydawnictwo Marek Derewiecki i ma ukazać się w 2025 roku. Praca Blondela jest jednak wiązania z modernizmem katolickim i zawiera również pewne koncepcje istotnie odmienne od tych, jakie głosił Ousset.

[2] L. von Mises, *Human Action: A Treatise on Economics*, Auburn (AL): Ludwig von Mises Institute, 1998; tłum. *Ludzkie działanie: Traktat o ekonomii*, przeł. W. Falkowski, Warszawa: Instytut Ludwiga von Misesa, 2007.

swoisty prakseologiczny apendyks do dzieła *Aby On królował!* (w oryginale *Pour qu'Il règne*)[3], w którym autor przedstawia swój program ideowo-społeczny, program „społecznego królowania Chrystusa"[4].

Książka powstała jako seria artykułów publikowanych w latach 1966–1967 w czasopiśmie „Parmanences". Jej uzupełniona wersja, będąca podstawą przekładów na inne języki, ukazała się w 1972 roku nakładem Office international des œuvres de formation civique et d'action culturelle selon le droit naturel et chrétien[5]. Polskie wydanie ukazało się dopiero pół wieku później, co jednak świadczy o odnowionym zainteresowaniu tą problematyką w kontekście współczesnych kryzysów ideowych[6].

W przekładzie polskim oprócz *Działania* i *Aby On królował!* ukazała się także praca Ousseta *Marksizm i rewolucja*. Nie mają natomiast polskich wydań takie ważne prace tego autora, jak: *Introduction à la Politique* (1961), *Fondements de la Cité* (1963)[7] czy *Pratique du sociabilisme* (1975).

Do podstawowych założeń filozofii społecznej Ousseta należało przekonanie – wyrażone najpełniej w książce *Aby On królował!* – o dominacji we współczesnej autorowi kulturze zachodniej idei zakorzenionych w rewolucji francuskiej (co w jeszcze w większym stopniu odnosi się do naszej epoki!). Jest ona rezultatem świadomie

[3] W tłum. pol.: *Aby On królował! O społecznym panowaniu Chrystusa Króla*, Kraków: Andegavenum, 2021. Tytuł książki nawiązuje do wersetu z *Pierwszego Listu do Koryntian* (15, 25): "Trzeba bowiem, ażeby królował, aż położy wszystkich nieprzyjaciół pod swoje stopy" (*Biblia Tysiąclecia*).

[4] Nawiązujący przede wszystkim do nauczania papieża Piusa XI, a zwłaszcza do encykliki *Quas primas*, o ustanowieniu święta Naszego Pana Jezusa Chrystusa Króla (1925), zob. *Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale*, annus XVII - volumen XVII, Roma: Typis polyglottis Vaticanis, MDCCCCXXV: 593-610 (https://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-17-1925-ocr.pdf); tłum. pol.: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pius_xi/encykliki/quas_primas_11121925.html; dostęp: grudzień 2024).

[5] Zob. https://data.bnf.fr/fr/see_all_activities/11877741/page1.

[6] Bliskie czasowo polskiemu jest wydanie włoskie: *L'azione – Manuale per una riconquista cattolica politica e sociale*, [tłum. i red.] G. Vignelli, Napoli: Editoriale Il Giglio, 2016.

[7] W 1963 i w 1967 roku ukazała się pod pseudonimem Jean-Marie Vaissière i dopiero w 2008 roku – pod nazwiskiem autora.

realizowanego długofalowego projektu „Rewolucji", programowo pogłębiającego laicyzację społeczeństw zachodnich. Termin „Rewolucja" autor konsekwentnie pisze wielką literą, nadając mu wymiar historycznego procesu (podobnie jak Plinio Corrêa de Oliveira, którego książka *Revolução e Contra-Revolução* ukazała się po raz pierwszy w 1959 roku[8], a więc w tym samym czasie co *Pour qu'Il règne* Ousseta). Odpowiedzią na projekt „Rewolucji", jaką proponuje Ousset, jest koncepcja zdecentralizowanego działania oddolnego, opartego na organicznym przenikaniu struktur społecznych przez jednostki, przygotowane dzięki systematycznie prowadzonej formacji ideowej[9].

Prakseologia Ousseta zazębia się zatem ściśle z jego aksjologią. Tym niemniej inspiracji praktycznych autor szuka często również u swych ideowych przeciwników (którymi w tamtej epoce byli przede wszystkim marksiści) i wskazuje nawet na potrzebę naśladowania niektórych stosowanych przez nich rozwiązań organizacyjnych. To ostatnie dotyczy zwłaszcza pewnej metodyczności działania, porównywanej z działaniami o charakterze bardziej improwizowanym i doraźnym, jakie zauważał często we własnym środowisku ideowym. Ousset wskazuje też na systematyczność ideowych przeciwników w ich pracy formacyjnej.

Działanie w „sieciach"

Tytułowe d z i a ł a n i e jest więc rozumiane we właściwym szerokim sensie, tzn. obejmuje nie tylko czyny, ale również m ó w i e n i e

[8] Tłum. pol.: P. Corrêa de Oliveira, *Rewolucja i Kontrrewolucja*, przeł. S. Olejniczak, Kraków: Arcana, 2001.

[9] W latach 30-tych młody Ousset był silnie związany z ruchem Action Française Charlesa Maurrasa, ale później poszedł oddzielną drogą. Nie włączał się w prądy kontynuujące Action Française, ale założył nową organizację Cité Catholique (o Cité Catholique, zob. Ousset, *Aby On królował!* cyt.: 835–837; a także: M. Inrovigne, *Jean Ousset e «La Cité Catholique». A cinquant'anni da «Pour qu'Il règne»*, „Cristianità", 355 (2010), fasc. 4: 9-61). Na późniejszą postawę Ousseta mogły mieć wpływ zastrzeżenie ze strony Kościoła w stosunku do doktryny Action Française.

i myślenie[10]. Myślenie odgrywa tu fundamentalną rolę nie tylko na etapie planowania i przygotowania konkretnych przedsięwzięć, ale przede wszystkim w ramach pracy formacyjnej, której znaczenie już wskazaliśmy. Najważniejsza koncepcja recenzowanej książki dotyczy znaczenia odpowiedniej pracy formacyjnej jako warunku efektywnego działania.

Szczególną wartość poznawczą ma część druga, poświęcona ludziom działającym w „sieciach". Autor dowodzi, że warunkiem powodzenia kontrrewolucji jest przeprowadzenie cierpliwej pracy u podstaw społeczeństwa, bez której nawet spektakularne doraźne sukcesy polityczne okażą się nietrwałe. Ousset rozwija koncepcję „decydującego kapitału ludzkiego", wskazując na elity – nie arystokratyczne czy finansowe, ale intelektualne i moralne – jako motor zmian. Postuluje tworzenie gęstych sieci, których ogniwa łączyć będą ze sobą i formować osoby aktywne w organizacjach zawodowych, samorządach lokalnych, komitetach rodzicielskich, organizacjach młodzieżowych. Ousset podkreśla, że kontrrewolucja musi przeniknąć wszystkie sfery życia społecznego – od mediów i wydawnictw, przez szkolnictwo, aż po kulturę popularną i sport. Dzięki temu będzie możliwe podważenie pewnej – już w tamtych czasach dostrzeganej – uniformizacji myślenia społecznego, kształtowanego przez dziedzictwo Rewolucji[11].

Omówiona w książce – a także w jakimś zakresie praktycznie tworzona przez autora – „sieć" nie jest „organizacją", chyba że uwzględnimy tu również pojęcie „organizacji bez organizacji". Ousset nie odwołuje się wprost do teorii organizacji, ale dostrzegalne są tu analogie ze strukturą sieciową[12]. Tym, co łączy ze sobą

[10] Postrzeganie myślenia jako jednej z form działania koresponduje z ujęciem proponowanym przez Tadeusza Kotarbińskiego, por. T. Kotarbiński, *Myślenie jako postać działania*, [przedruk w antologii:] tegoż, *Hasło dobrej roboty*, Warszawa: Wiedza Powszechna, 1984: 207–220 (rozdz. 19).

[11] Ousset, *Aby On królował!* cyt.: 662.

[12] Por. M. Niemczyk, M. Hajduk, „Struktura sieciowa", w: *Encyklopedia Zarządzania*, red. S. Wawak, K. Woźniak, https://mfiles.pl/pl/index.php/Struktura_sieciowa (dostęp: XII 2024).

ogniwa „sieci", nie jest jakaś struktura organizacyjna, ale wspólne cele, związane ze wspólną doktryną. Warto postawić pytanie, czy ta koncepcja „sieci" może być postrzegana w kategoriach s y s t e m u?[13]

Autor szczegółowo analizuje metody oddziaływania. Pierwszoplanowe znaczenie przypisuje długofalowej pracy formacyjnej. Rozwija koncepcję oddolnego oddziaływania w skali masowej, jako podstawy dla skutecznej zmiany kulturowej. W rozdziale „Oddziaływanie na masy" (część II, rozdz. V) Ousset przedstawia zagadnienie współzależności między elitami a masami, podkreślając, że skuteczna zmiana społeczna wymaga zarówno formacji elit, jak i szerokiej mobilizacji społecznej. Część trzecia książki, traktująca o narzędziach i metodach, zawiera praktyczne wskazówki dotyczące organizacji małych grup (kół) pracy formacyjnej, tworzenia nieoficjalnych kanałów dystrybucji literatury, wykorzystywania osobistych kontaktów zawodowych i towarzyskich przy rozbudowie sieci i upowszechnianiu treści ideowych. Bardzo istotne są tu rozdziały poświęcone trzem dyrektywom: „widzieć", „słyszeć", „spotykać się" (cz. III, rozdz. III–V). Ousset podkreśla rolę „animatorów" grup – osób poświęcających się szczególnie tej misji, która polega nie tyle na masowym oddziaływaniu, co ideowym i praktycznym formowaniu liderów. W ostatniej, piątej, części przedstawione jest podsumowanie koncepcji działania animatorów na trzech poziomach: małych kół formacyjnych (cz. V, rozdz. III), oddziaływania na większe pokrewne organizacje (cz. V, rozdz. IV) oraz planowania i koordynacji działania sieci w skali kraju (cz. V, rozdz. V).

Podsumowanie

Gdy chodzi o inspiracje światopoglądowe, koncepcje Ousseta nawiązują do tradycyjnej katolickiej idei społecznego panowania

[13] Aspekt ten jest rozwijany w artykule M. Bukały, *O działaniu w perspektywie udziału w budowaniu cywilizacji: uwagi na marginesie pracy Jeana Ousseta*, „Prakseologia i Zarządzanie. Zeszyty Naukowe TNP", 2025, z. 1: 6–16.

Chrystusa Króla, rozwijanej zwłaszcza przez papieża Piusa XI[14] (z nawiązaniem do nauczania wcześniejszych papieży, przede wszystkim Leona XIII i Piusa X). W tej perspektywie uznanie panowania Chrystusa przez rządzących jest m.in. warunkiem trwałego pokoju. Autor konsekwentnie przeciwstawia się przy tym wszelkiemu odwoływaniu się do koncepcji ideowych należących do tradycji rewolucyjnej. W szczególności krytykuje odwoływanie się do tych koncepcji, gdy ma to służyć przeciwstawieniu się skrajnym formom tychże koncepcji (pochodzącym np. od ówczesnych komunistów), kosztem kompromisu ideowego. Ta radykalna postawa autora *Działania* wiązała się założeniem, że oddziaływanie jego idei będzie mieć zasięg dość ograniczony, który jednak będzie się stopniowo zwiększać dzięki realizacji postulowanej pracy organicznej.

W recenzowanej książce znaleźć można cenne analizy mechanizmów zmiany społecznej. Ze względu na integrystyczne założenia proponowany program działania może u wielu czytelników budzić sprzeciw. Wielu innym może on natomiast wydawać się mało realistyczny, co jednak może wynikać z pewnej inercji ich myślenia. W perspektywie prakseologicznej i organizatorskiej dzieło Ousseta ma wielką wartość zwłaszcza dlatego, że zawiera szczegółową analizę relacji pomiędzy elitami a całością społeczeństwa oraz praktyczne wskazówki dotyczące organizacji ruchu społecznego. Ousset pokazuje, że skuteczna zmiana społeczno-kulturowa wymaga zarówno konsekwentnie głoszonej doktryny oraz determinacji elit, jak i szerokiej mobilizacji w masowej skali, prowadzonej różnymi kanałami. Przy czym środki służące tej mobilizacji obejmują nie tylko tradycyjne media – co nabiera szczególnego znaczenia obecnie, wraz ograniczaniem wpływu mediów tradycyjnych na rzecz mediów społecznościowych.

Słabszą stroną książki jest brak teoretycznego pogłębienia typologii postaw ludzkich. Jest ona oparta na głębokim praktycznym doświadczeniu autora, ale mogłaby być bardziej podbudowana teoretycznie. Wprawdzie w pewnym zakresie autor odwołuje się do kla-

[14] Zob. wcześniej, przyp. 4.

sycznej teorii cnót w ujęciu tomistycznym, ale te odniesienia mają charakter dość ogólny. Wydaje się, że dla dzisiejszych kontynuatorów myśli Ousseta źródłem takiego pogłębienia mogłaby być sformułowana już po ukazaniu się książki cybernetyczna teoria kierowania w ujęciu Mariana Mazura[15].

Polskie wydanie wypełnia istotną lukę: do czytelników trafia klasyczne opracowanie poświęcone organizacji społecznej i pracy formacyjnej, należące zarazem do klasyki myśli kontrrewolucyjnej. Mimo zmiany niektórych historycznych uwarunkowań, vademecum działania pióra Ousseta pozostaje wartościowym studium mechanizmów oddolnej mobilizacji społecznej i budowania ruchów obywatelskich. Zasługuje na uwagę prakseologów, badaczy filozofii politycznej, socjologii ruchów społecznych oraz historyków idei.

Marcin W. Bukała
Instytu Filozofii i Socjologii PAN
marcin.bukala@ifispan.edu.pl

Tomasz Owsianik
Towarzystwo Gimnastyczne »Sokół«
t.owsianik@wp.pl

SUMMARY

On the action at the intersection of the spiritual, social and political spheres

The review article concerns the Polish translation of the work *L'Action* by Jean Ousset (transl. by M. Beściak, Kraków: Andegavenum, 2021, 368 pages). The paper provides a critical discussion of the concept of action proposed by the French author. It discusses the action at the intersection of spheres: spiritual, social, and political, the action implemented by a network of small informal groups.

Key words: action, praxiology, Jean Ousset, network structure, elite, Catholic social doctrine, Pius XI;

[15] Zob. A. Pawlak, *Zapomniany geniusz. Prof. Marian Mazur i jego szkoła cybernetyki*, „E-mentor. Dwumiesięcznik SGH w Warszawie", 87 (2020/5): 5–14; https://doi.org/10.15219/em87.1488 (dostęp: XII 2024); J. Kossecki, *Metacybernetyka*, Warszawa: Narodowa Akademia Informacyjna, 2015 (w wolnym dostępie: http://autonom.edu.pl/publikacje/kossecki_jozef/metacybernetyka-ocr.pdf) .

Prakseologia

166 (2024)

Treść numeru

Słowo od Redakcji
(**Wiesław Banach, Marcin W. Bukała**) ***3***

STUDIA

Alojzy Czech — Mjr dr Józef Andrzej Teslar (1889–1961) i jego wkład w recepcję dzieła Henri Fayola w Polsce ***11***
Major Dr. Józef Andrzej Teslar (1889–1961) and His Contribution to the Reception of Henri Fayol's Work in Poland (Summary) ***48***

Dariusz Bąk — Program etyczny jako narzędzie wpływu w organizacji ***51***
Ethical program as a tool of influence in the organization (Summary) ***74***

DYSKUSJE

Robert Sroka — Infrastruktura etyczna biznesu – koncepcja Wojciecha Gasparskiego i współczesne rozwiązania ***77***
Ethical business infrastructure – Wojciech Gasparski's concept and contemporary solutions (Summary) ***99***

Grzegorz Szulczewski — Przedsiębiorczość w ostatnich „retrospekcjach i postulatach" Profesora Gasparskiego ***101***
Entrepreneurship in the last „retrospections and postulates" by the Professor Gasparski (Summary) ***105***

Jacek Gniadek SVD — Niezmienne zasady ekonomii ***107***
Immutable principles of economics (Summary) ***115***

ARTYKUŁY RECENZYJNE

O działaniu na styku sfer duchowej, społecznej i politycznej – recenzja książki Jeana Ousseta »Działanie« (Kraków, 2021)
(**Marcin W. Bukała, Tomasz Owsianik**) ***119***
On the action at the intersection of the spiritual, social and political spheres (Summary) ***125***

Historia Polski opisana z nawiązaniem do prakseologii misesowskiej – recenzja książki Jakuba Wozinskiego »Od ujścia Wisły po Morze Czarne. Handlowo-gospodarcze tło dziejów Polski«, t. II. »1572–1795« (Warszawa, 2022) (**Marcin W. Bukała**) ***127***

The history of Poland described in relation to praxeology of Ludwig von Mises (Summary) ***136***

Nauki o zarządzaniu w Polsce drugiej połowy XX stulecia – recenzja książki Piotra Górskiego »Między nauką a polityką. Środowisko nauk o zarządzaniu i jego refleksja teoretyczna w Polsce lat 1945–2000« (Kraków, 2024) (**Alojzy Czech**) ***136***

Management sciences in Poland in the second half of the 20th century (Summary) ***142***

INFORMACJE O PUBLIKACJACH

Noty o książkach: G. Chesterton, *Eugenika i inne zło* (2021); R. Baader, *Koniec pieniądza papierowego* (2022); Z. Ilski, *System wyborczy do Izby Poselskiej parlamentu Polski przedrozbiorowej, Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego* (2022); D. Behdadi, *Nonhuman Moral Agency. A Practice-Focused Exploration of Moral Agency in Nonhuman Animals and Artificial Intelligence* (2023); G. M. Malinowski, *Economia niepewności, czyli jak nie być frajerem?* (2023); D. de Soto, *Deliberation on the Cause of the Poor*, ed. by W. Decock (2023); N. N. Taleb, *Antykruchość. Jak żyć w świecie którego nie rozumiemy* (2023); J.G. Hülsmann, *Abundance, Generosity, and the State: An Inquiry into Economic Principles* (2024); M. Lysiak z S. Ammousem, *Żywność dekretowa. Czym karmi nas rząd* (2024) (**Wiesław Banach, Marcin W. Bukała, Jacek Gniadek**) ***149***

Wykaz prac naukowych związanych z myślą prakseologiczną opublikowanych w Polsce w latach 2022–2023 (wybór) (**Redakcja**) ***171***

ANKIETA „PRAKSEOLOGII"

Warunki prowadzenia biznesu w Polsce a etyka – perspektywa przedsiębiorców (wstęp i red. **Wiesław Banach**) ***187***

Business Conditions in Poland and Ethics – Entrepreneurs' Perspective (Summary) ***208***

KRONIKA

Sprawozdanie z działalności ZG Towarzystwa Naukowego Prakseologii za 2023 rok (wyciąg); TNP na Festiwalu Nauki w Warszawie: 2023; II konferencja prakseologiczna: „Prakseologia, etyka, sztuczna inteligencja" (3 XII 2024) (**Redakcja**) ***209***

IN MEMORIAM

Śp. prof. Kazimierz Zimniewicz (1940–2024) (**Alojzy Czech**) ***217***

Noty o Autorach ***229***